

ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE ÜSTÜN YETENEKLİ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN EMPATİK EĞİLİMLERİNİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF EMPATIC TENDENCIES OF GIFTED SECONDARY SCHOOL
STUDENTS ACCORDING TO VARIOUS VARIABLES

Uzm. Psk. Dan. Osman GÖNÜLTAŞ
MEB, Isparta.

Doç. Dr. Mehmet Ali ÇAKIR
Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Özet

Bu araştırmanın amacı, Bilim ve Sanat Merkezleri'nde öğrenim görmekte olan ortaokul öğrencilerinin empatik eğilimlerini cinsiyet, sınıf düzeyi ve algılanan anne baba tutumları açısından incelemektir. Çalışma grubunu Konya ilinde bulunan Bilim ve Sanat Merkezleri'ne devam eden 209 öğrenci oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ve Kaya ve Siyez (2010) tarafından geliştirilen KA-Sİ Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği "Ergen Formu" kullanılmıştır. Verilerin analizinde bağımsız gruplar t-testi ile tek yönlü varyans analizi; farklılıkların kaynağını test etmek amacıyla Hocberg's GT2 anlamlılık testi kullanılmıştır. Araştırma bulguları incelendiğinde cinsiyete göre toplam empati ($t= 2,16, p<.05$) ve duygusal empati ($t= 2,12, p<.05$) puan ortalamalarının kızların lehine anlamlı farklılaştığı görülmüştür. Sınıf düzeyine göre toplam empati ($F_{(3-205)}=1.95, p>.05$) duygusal empati ($F_{(3-205)}=1.28, p>.05$) ve bilişsel empati ($F_{(3-205)}=2.56, p>.05$) puan ortalamaları arasında anlamlı farklılık görülmemiştir. Algılanan anne baba tutumuna göre ise duygusal empati puan ortalamaları aile tutumunu demokratik olarak algılayanların lehine anlamlı farklılık göstermiştir ($F_{(2-206)}=3.76, p<.05$).

Anahtar kelimeler: Empatik eğilim, ortaokul öğrencileri, üstün yetenekliler

Abstract

The aim of this research is to investigate the empathic tendencies of secondary school students studying in Science and Art Centers in terms of gender, grade level and perceived parental attitudes. The study group consists of 209 students attending Science and Arts Centers in Konya. Personal information form developed by the researchers and KA-Sİ Empathic Tendency Scale for Children and Adolescents " Adolescent Form " developed by Kaya and Siyez (2010) were used as data collection tools in the research. In data analysis independent groups t-test and one-way analysis of variance; Hocberg's GT2 significance test to test the source of the differences were used. When the findings of the research were examined, according to gender it was seen that the total empathy ($t = 2.16, p<.05$) and emotional empathy ($t = 2.12, p<.05$) points averages significantly differed in favor of the girls. According to grade level it was no seen significantly difference between the points averages of total empathy ($F_{(3-205)}=1.95, p>.05$) emotional empathy ($F_{(3-205)}=1.28, p>.05$) and cognitive empathy ($F_{(3-205)}=2.56, p>.05$)

205)=2.56, $p>.05$). According to perceived parents attitude, emotional empathy points averages significantly differed in favor of those who democratically perceive parents attitude ($F(2-206)=3.76, p<.05$).

Key words: Empathic tendency, secondary school students, gifted

GİRİŞ

Üstün yetenekli bireyler ülkelerinin kalkınıp gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle üstün yetenekli bireylere yönelik çalışmaların günümüzde artış gösterdiği gözlenmektedir (Akca, 2020; Sevgili-Koçak, 2020). Üstün yetenekli çocuklar, akranlarından hızlı öğrenen; yaratıcılık, sanat, liderlik kapasitesi önde olan, özel akademik yeteneğe sahip, soyut fikirleri anlayan, farklı ilgi alanlarına sahip ve yüksek performans gösterebilen bireylerdir (Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi, 2016). Davaslıgil'e göre (2004) ise üstün yetenekli çocuklar zihinsel, yaratıcı veya liderlik kapasitesiyle ilgili alanlarda veya özel akademik alanlarda yüksek düzeyde performans gösteren ve yeteneklerini geliştirebilmeleri için özel bir eğitime ihtiyacı olan bireylerdir. Üstün yetenekli çocuklar erken çocukluk yaşlarından başlayarak dil, bilişsel, sosyal-duygusal ve psikomotor gelişimler açısından normal gelişim gösteren akranlarından farklılıklar göstermektedir (Saranlı, 2017).

Sosyal bir varlık olan insan, hayatını devam ettirebilmek için başkalarıyla ilişki kurmakta ve bu kurduğu ilişkileri sürdürmektedir. Kişilerarası iletişim, insan için oldukça önemli bir yere sahiptir. İnsan, hayatının her döneminde çevresindekilerle farklı şekillerde iletişim kurmaktadır (Kaya, 2020; Rehber ve Atıcı, 2009). Son yıllarda psikoloji bilimi içerisinde yer alan bazı kavramlar, popüler kültürün gelişmesi ile birlikte yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda en önemli kavramlardan birinin empati kavramı olduğu söylenebilir (İşitmez, 2020).

Empati bir kişinin psikolojik durumuna verilen duygusal bir cevap olup bir kişiyi diğer başka bir kişiye bağlamada köprü görevi görmektedir (Thompson ve Gullone, 2003). Dökmen'e göre (2004) empati, bir bireyin karşısındaki kişinin duygularını ve düşüncelerini anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletme sürecidir. Voltan-Acar (1998) ise empatiyi, "diğerinin duygularının yoğunluğunu ve anlatımını algılama ve anlama yeteneği" şeklinde tanımlamaktadır. Empatik eğilim başkasına değer vermeyi, ona anlayış göstermeyi, onu olduğu gibi kabul etmeyi ve onu doğru olarak algılayıp hissettiklerini hissetmeyi gerektirir (Pişkin, 1989). Empati becerisi, sadece diğer kişinin duygularını anlama, hissetme yeteneği olmayıp aynı zamanda bu duyguları paylaşmayı da içerir (Sayın, 2010). Empati tüm sosyal becerilerin temelini oluşturmaktadır (Eisenberg ve Miller, 1987; Ishak, Abidin ve Bakar, 2014; Schilling, 2009). Empati sahibi kişi başkalarının ihtiyaç ve duygularını anlayarak onlara yardımcı olur (Baltaş, 2006; Köksal, 1997).

Kişilerin kendilerine ve başkalarına ait duyguları tanıması, anlaması, bunu ifade etmesi, duygularını düzenleyebilmesi ve bu durumu yaşamına yansıtabilmesi, kişiler arası ilişkilerinin gelişimine katkı sağlayacağı yadsınamaz bir gerçektir (İşmen, 2004). Empati becerisi yüksek olan kişiler sağlıklı ilişkiler geliştirirler ve bu da kendileri ile karşılarındaki kişi arasında sağlıklı bir etkileşim kurabilmelerini sağlar (Sayın, 2010). Empatik eğilimi yüksek olan bir birey karşısındaki anlama çabası içerisinde olduğu için kişilerarası iletişim kolaylaşmakta ve olası çatışmalar engellenmektedir (Akkan, 2012; Bayraktar, Sayıl ve Kumru, 2009; Pişkin, 1989; Rehber ve Atıcı, 2009; Yılmaz, 2009).

Sosyal yaşamda diğer insanlarla yürütülen ilişkinin ve iletişimin kalitesini arttıran bir beceri olan empatik eğilim yetişkinlerde olduğu kadar çocuklar açısından da önemsenmesi gereken bir konudur (Kök ve Demiralp, 2018; Sayın, 2010). Strayer ve Roberts'a göre (2004) empati becerisi gelişmiş çocuklar daha sağlıklı bir biçimde sosyal ilişkiler kurabilmektedir. Empati kişiler arası ilişkilerde önemi yadsınamayacak bir beceridir. Üstün yetenekli çocukların sahip oldukları karakteristik özellikler nedeni ile çevresindeki insanlar tarafından yanlış anlaşılması muhtemel olan üstün yetenekli çocuklar için empati daha da önemli bir beceri haline gelmektedir (Karakuş, 2010; Nedim-Bal ve Bilge, 2016). Bu araştırma ile üstün yetenekli çocukların empatik eğilimleri çeşitli değişkenler açısından değerlendirilerek alan yazına katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Amaç

Bu araştırmanın amacı, Bilim ve Sanat Merkezleri'nde öğrenim görmekte olan ortaokul öğrencilerinin empatik eğilimlerini cinsiyet, sınıf düzeyi ve algılanan anne baba tutumları açısından incelemektir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Üstün yetenekli ortaokul öğrencilerinin;

1. Cinsiyetine,
2. Sınıf düzeyine,
3. Algılanan anne baba tutumuna göre empatik eğilimleri arasında anlamlı farklılıklar var mıdır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırmada üstün yetenekli ortaokul öğrencilerinin empatik eğilimlerinin cinsiyet, sınıf düzeyi ve algılanan anne baba tutumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu araştırmada genel tarama modellerinden betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte veya günümüzde var olan bir durumu olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. Tarama modeli, belli özellikleri belirlemek için verilerin toplanmasını amaçlayan çalışmalara denir (Karasar, 2011).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2019–2020 eğitim-öğretim yılında Konya ilinde bulunan Bilim ve Sanat Merkezleri'ne devam eden rastlantısal örnekleme yöntemiyle seçilen 209 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışma grubuna ait demografik bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1.Çalışma Grubuna Ait Tanımlayıcı İstatistik Bulgular

Faktör	Değişken	n	%
Cinsiyet	Kız	106	50,7
	Erkek	103	49,3
Sınıf Düzeyi	5.sınıf	114	54,5
	6.sınıf	38	18,2
	7.sınıf	24	11,5
	8.sınıf	33	15,8
Algılanan Tutum	Baskıcı-otoriter	18	8,6
	Aşırı koruyucu	29	13,9
	Demokratik	162	77,5
Toplam Öğrenci Sayısı		209	100,0

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların %50,7'si (n=106) kız, %49,3'ü (n=103) ise erkek öğrenci olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların %54,1'i (n=114) 5.sınıf, %18,2'si (n=38) 6.sınıf, %11,5'i (n=24) 7.sınıf, %15,8'i (n=33) ise 8.sınıf öğrencisidir. Katılımcıların %8,6'sının (n=18) algıladığı anne baba tutumunun "Baskıcı-otoriter", %13,9'unun (n=29) "Aşırı koruyucu" ve %77,5'inin ise "Demokratik" olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin cinsiyet, sınıf düzeyi ve algılanan anne baba tutumları durumu değişkenlerinin belirlenmesinde araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

KA-Sİ Çocuk ve Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği

Ölçek çocuk ve ergenlerin empatik eğilimlerini ölçmek için geliştirilmiştir. Bu çalışmada ölçeğin "Ergen Formu" kullanılmıştır. KA-Sİ Ergen Formu, 10'u duygusal, 7'si bilişsel empatiyi ölçmek üzere toplam 17 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınan puanlar arttıkça empatik eğilim artmakta, düştükçe empatik eğilim azalmaktadır. KA-Sİ EEÖ Ergen Formunun iç tutarlılığını gösteren Cronbach Alfa katsayısı, ölçeğin tümü için .87, duygusal empati için .82 ve bilişsel empati alt boyutu için ise .82 bulunmuştur. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ölçeğin tümü için .75, duygusal empati alt boyutu için .73 ve bilişsel empati alt boyutu için .69 olarak bulunmuştur. Test-tekrar test güvenilirlik çalışmasının yapıldığı grubun verileri üzerinden yapılan hesaplamalarda ölçeğin tümü için Cronbach Alfa katsayısı .91, duygusal empati için .89 ve bilişsel empati için .81 bulunmuştur (Kaya ve Siyez, 2010). Bu çalışmada ölçeğin tümü için cronbach alfa iç tutarlık katsayı .90, duygusal empati ve bilişsel empati için .86 olarak bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 20.0 programı kullanılmıştır. Verilerin analizinde uygun testlerin kullanılması amacıyla öncelikle verilerin normal dağılıma uygunluğu test edilmiştir. Verilerin normallik varsayımını karşılayıp karşılanmadığını belirlemek için basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmıştır. Çarpıklık ve basıklık değerleri -2 ile +2 arasında değer aldığı için değişkenlerin normal dağılım gösterdiği varsayılmıştır (George ve Mallery, 2010). Bu sebeple verilerin analizinde parametrik testler kullanılmıştır. Empatik eğilim farklılıklarına ilişkin analizde bağımsız gruplar t-testi ile tek yönlü varyans analizi, farklılıkların kaynağını test etmek amacıyla Hocberg's GT2 anlamlılık testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre toplam empati ve duygusal empati ve bilişsel empati alt boyutlarının puan ortalamaları arasında fark olup olmadığını test etmek amacıyla yapılan bağımsız gruplar t testi sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Cinsiyet Değişkenine Göre Empati Toplam ve Alt Boyut Puanlarına İlişkin Analiz Sonuçları

	Cinsiyet	n	\bar{x}	S.s	sd	t	p
Toplam Empati	Kız	106	54,01	8,92			
	Erkek	103	51,23	9,61	207	2,16	.032*
Duygusal Empati	Kız	106	32,16	5,69	207	2,12	.036*
	Erkek	103	30,43	6,15			
Bilişsel Empati	Kız	106	21,85	4,45	207	1,70	.090
	Erkek	103	20,81	3,40			

* p< .05

Tablo 2 incelendiğinde kız ve erkek öğrencilerin toplam empati ($t= 2,16$, $p<.05$) ve duygusal empati ($t= 2,12$, $p<.05$) puanlarının istatistiksel olarak farklılaştığı; bilişsel empati ($t=1,70$, $p>.05$) puanlarının ise farklılaşmadığı görülmektedir. Kız öğrencilerin toplam empati puan ortalaması ($\bar{x}= 54,01$) ve duygusal empati puan ortalaması ($\bar{x}= 32,16$) erkeklerin toplam empati puan ortalamasından ($\bar{x}= 51,23$) ve duygusal empati puan ortalamasından ($\bar{x}= 30,43$) daha yüksektir.

Öğrencilerin sınıf düzeyine göre toplam empati, duygusal empati ve bilişsel empati alt boyutlarının puan ortalamaları arasında fark olup olmadığını test etmek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Empati Toplam ve Alt Boyut Puanlarına İlişkin Analiz Sonuçları

Empati Puanları	Sınıf Düzeyi	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Toplam Empati	Gruplar Arası	504,29	3	168,10		
	Gruplar İçi	17701,79	205	86,350	1,95	.123
	Toplam	18206,09	208			
Duygusal Empati	Gruplar Arası	136,38	3	45,46		
	Gruplar İçi	7276,03	205	35,49	1,28	.282
	Toplam	7412,40	208			
Bilişsel Empati	Gruplar Arası	148,49	3	49,50		
	Gruplar İçi	3962,07	205	19,33	2,56	.056
	Toplam	4110,56	208			

Tablo 3 incelendiğinde öğrencilerin sınıf düzeyine göre toplam empati ($F_{(3-205)}=1.95$, $p>.05$) duygusal empati ($F_{(3-205)}=1.28$, $p>.05$) ve bilişsel empati ($F_{(3-205)}=2.56$, $p>.05$) alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmemiştir.

Öğrencilerin algılanan anne baba tutumuna göre toplam empati, duygusal empati ve bilişsel empati alt boyutlarının puan ortalamaları arasında fark olup olmadığını test etmek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Algılanan Anne Baba Tutumu Değişkenine Göre Empati Toplam ve Alt Boyut Puanlarına İlişkin Analiz Sonuçları

Empati Puanları	Algılanan Tutum	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Toplam Empati	Gruplar Arası	358,26	2	179,13	2,07	.129
	Gruplar İçi	17847,83	206	86,64		
	Toplam	18206,09	208			
Duygusal Empati	Gruplar Arası	261,31	2	130,66	3,76	.025
	Gruplar İçi	7151,09	206	34,71		
	Toplam	7412,40	208			
Bilişsel Empati	Gruplar Arası	11,781	2	5,89	0,30	.744
	Gruplar İçi	4098,77	206	19,90		
	Toplam	4110,56	208			

Tablo 4 incelendiğinde öğrencilerin algılanan anne baba tutumuna göre toplam empati, ($F_{(2-206)}=2.07$, $p>.05$) ve bilişsel empati ($F_{(2-206)}=0.30$ $p>.05$) alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmemiştir. Öğrencilerin duygusal empati alt boyut puan ortalamaları ise istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermiştir ($F_{(2-206)}=3.76$, $p<.05$). Farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla Hocberg's GT2 testi yapılmıştır. Hocberg's GT2 testinin sonuçlarına göre aile tutumunu demokratik olarak algılayan öğrencilerin duygusal empati puanlarının ortalamaları ($\bar{x}=31,63$) aile tutumunu baskıcı-otoriter olarak algılayan öğrencilerin duygusal empati puanlarının ortalamasından ($\bar{x}=27,67$) anlamlı olarak daha yüksek çıkmıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bölümde, elde edilen bulguların ilgili literatür kapsamında yapılan diğer çalışmalar doğrultusunda ilişkilendirilmesi ve tartışılmasına yer verilmiştir. Üstün yetenekli çocuklar dünyayı ve etraflarında olup bitenleri olduğu gibi kabul edemedikleri için kişiler arası ilişkilerde uyumsuzluk yaşama ihtimalleri yüksektir (Özbay ve Palancı, 2011). Shechtman ve Silektor'e göre (2012) üstün yetenekli çocuklar çoğu zaman sosyal ve duygusal zorluklar yaşamaktadırlar. Duygusal gelişimleri akranlarına göre farklı olan üstün yetenekli çocukların sağlıklı iletişim kurma becerisine yönelik rehberliğe gereksinim duydukları bilinmektedir (Koçal, Kanar ve Kanar, 2009; Roeper, 1982). Coleman ve Cross (2001) tarafından yapılan araştırma sonucuna göre üstün yetenekli öğrenciler yaş farkları ne olursa olsun zihinsel akranlarıyla iletişim kurmak istemektedirler. Bu çalışmada, verilen bu açıklamalara bağlı olarak üstün yetenekli ortaokul öğrencilerinin empatik eğilimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma bulguları incelendiğinde kız ve erkek öğrencilerin toplam empati ve duygusal empati puanlarının istatistiksel olarak farklılaştığı; bilişsel empati puanlarının ise farklılaşmadığı görülmüştür. Yapılan birçok çalışmada kız öğrencilerin empati beceri düzeyleri erkek öğrencilere göre daha yüksek çıkmıştır (Gönültaş, Akın, Uzun ve Özcan, 2020; İşıtmez, 2020; Rehber ve Atıcı, 2009; Sayın, 2010; Uyaroğlu, 2011). Kuru'nun (2018) ön ergenlik dönemindeki üstün yeteneklilerle yaptığı çalışmada öğrencilerin toplam empati, duygusal ve bilişsel empati eğilimleri kız öğrencilerin lehine anlamlı farklılık çıkmıştır. Erol

(2004) üstün yetenekli 9. sınıf öğrencilerle yaptığı araştırmasında kız öğrencilerin empati düzeyleri daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Türk kültüründe kız çocukları duygularını dışa vurmaya yatkın olarak yetiştirilirken erkek çocuklarının ise duygularını bastırması toplum tarafından daha kabul görmektedir (Uyaroğlu, 2011). Ayrıca kız çocuklarının erkeklere göre daha uyumlu ve daha anlayışlı olma konusunda sosyal çevre tarafından yönlendirilmesinin kız çocuklarının empati kurmasını kolaylaştırdığı söylenebilir (Çetin ve Güngör-Aytar, 2012).

Bir diğer araştırma bulgusu sınıf düzeyine göre empatik eğilim puanlarının anlamlı olarak farklılaşmamasıdır. Bu bulguyu destekler nitelikte araştırmalara rastlamak mümkündür. Rehber ve Atıcı'nın (2009) ortaokul öğrencileri ile yaptıkları çalışmada öğrencilerin devam ettikleri sınıf düzeyleri açısından empatik eğilim puanları arasında anlamlı farklılık çıkmamıştır. Özbaş (2010) tarafından yapılan araştırma sonucuna göre üstün ve normal zekaya sahip ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin empatik becerileri sınıf düzeylerine göre farklılaşmamıştır.

Bir diğer araştırma bulgusunda ise öğrencilerin duygusal empati puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık çıkmıştır. Aile tutumunu demokratik olarak algılayan öğrencilerin duygusal empati puan ortalamaları aile tutumunu baskıcı-otoriter olarak algılayan öğrencilerin puan ortalamasından anlamlı olarak daha yüksektir. Bu bulgu literatürde yer alan bazı araştırma sonuçlarını desteklemektedir (Erdoğan, 2008; Gönültaş ve diğ., 2020; İkiz ve Kırtıl-Görmez, 2010; Sayın, 2010; Uyaroğlu, 2011). Çocukların sağlıklı gelişiminde en önemli görev hiç kuşkusuz aileye düşmektedir. Ailede başlayan sosyal ilişkiler toplum için yararlı olan tüm olumlu sosyal davranışların kazanılmasına zemin hazırlamaktadır (Aydın, 2005; Dağlıoğlu ve Alemdar, 2010). Sağlıklı bir iletişim ve etkileşime sahip ailelerde yetişmiş çocukların da diğer kişilerle sağlıklı ilişkiler kurabildikleri görülmektedir (Akkan, 2012). Özellikle ailelerini demokratik algılayan çocukların, ailelerini baskıcı ve otoriter algılayan çocuklara göre sosyal uyumları daha yüksektir (Sümer, Gündoğdu-Aktürk ve Helvacı, 2010).

ÖNERİLER

Bu araştırmanın Bilim ve Sanat Merkezlerinde planlanacak psikolojik danışma ve rehberlik çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın sonuçları doğrultusunda uygulamaya ve bu konuda yapılacak araştırmalara yönelik aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

1. Anne babalar çocuklarının gelişiminde en önemli rolü oynayan kişilerdir. Özellikle akranlarına göre farklı gelişimsel özellikler gösteren üstün yetenekli çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarından beklentileri yüksek olabilmektedir. Bu durumda ebeveynler çocuklarına karşı zaman zaman baskıcı tutum sergileyebilmektedirler. Bu bağlamda ebeveynlerin çocuklarına yönelik uygun tutumlarla ilgili eğitimler verilebilir.

2. Bilim ve Sanat Merkezleri rehberlik birimleri tarafından öğrencilerin empati düzeyleri tespit edilerek ihtiyacı olan öğrencilere yönelik empatik becerileri artırıcı psikoeğitim çalışmaları yapılabilir.

3. Üstün yetenekli öğrencilerin empatik eğilimlerini etkileyebilecek faktörlerin inceleneceği farklı araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Akça, E. (2020). *Üstün zekâlı tanısı için başvuran ebeveynlerde mükemmeliyetçilik ve kaygı düzeyinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Akkan, H. (2012). *Üstün zekalı 6-8. sınıf öğrencilerinin iki farklı akademik ortamdaki sosyometrik statülerine göre empatik eğilimleri, yaşam doyumları ve aile yaşantıları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Aydın, B. (2005). *Çocuk ve ergen psikolojisi*. İstanbul: Atlas Yayın Dağıtım.

Baltaş, Z. (2006). *Duygusal zeka*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Bayraktar, F., Sayıl, M. ve Kumru, A. (2009). Liseli ergenler ve üniversiteli gençlerde benlik saygısı: ebeveyn ve akrana bağlanma, empati ve psikolojik uyum değişkenlerinin rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 48-63.

Çetin, C.N. ve Güngör-Aytar, A. (2012). İlköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin empatik beceri düzeyleri ile algıladıkları anne baba tutumlarının incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(2), 473-488.

Coleman, L. J., & Cross, T. L. (2001). *Being gifted in school: An introduction to development, guidance, and teaching*. Waco, TX: Prufrock Press.

Dağlıoğlu, H.E. ve Alemadar, M. (2010). Üstün yetenekli bir çocuğun ebeveyni olmak. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(3), 849-860.

Davaslıgil, Ü. (2004). Üstün yetenekli çocuklar durum tespiti komisyonu ön raporu kitabı. İçinde M. R. Şirin, A. Kulaksızoğlu ve A. E. Bilgili (Ed.), *I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

Dökmen, Ü. (2004). *İletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Eisenberg, N., & Miller, P. A. (1987). The relation of empathy to prosocial and related behaviors. *Psychological Bulletin*, 101 (1), 91-119.

Erdoğdu, Y. (2008). Duygusal zekanın bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(23), 62-76.

Erol, B. (2004). *Üstün yeteneklerde duygusal zekâ ile benlik saygısı arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for windows step by step: a simple guide and reference, 17.0 update (10a ed.)* Boston: Pearson.

Gönültaş, O., Akın, M.S., Uzun, K. ve Özcan, F.A. (2020). Ergenlerin empatik eğilimleri ile mükemmeliyetçilik eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 13-24.

Ikız, E. ve Kırtıl-Görmez, S. (2010). Investigation of emotional intelligence and life satisfaction in secondary school students. *Elementary Education Online* 9(3), 1216-1225.

Ishak, N. M., Abidin, M. H. Z., & Bakar, A. Y. A. (2014). Dimensions of social skills and their relationship with empathy among gifted and talented students in Malaysia. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 750-753.

İşmen, A. E. (2004). Duygusal zeka ve aile işlevleri arasındaki ilişki. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(11), 55-75.

İşitmez, O. (2020). *Üstün yetenekli çocuklarda duygusal zeka, empati ve problem çözme becerisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lefkoşa.

Karakuş, F. (2010). Üstün yetenekli çocukların anne babalarının karşılaştıkları güçlükler. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 127-144.

Karasar, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kaya, A. (2020). *Ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyet durumlarının, başa çıkma ve aleksitimi açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.

Kaya, A. ve Siyez, D. M. (2010). KA-Sİ çocuk ve ergenler için empatik eğilim ölçeği: Geliştirilmesi geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 35 (156). 110-125.

Kök, M. ve Demiralp, C. (2018). Özel yetenekli öğrencilerin bazı demografik değişkenlere göre empatik becerilerinin incelenmesi. *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 10(38), 222-230.

Köksal, A (1997). *Müzik eğitimi alan ve almayan ergenlerin empatik becerilerinin ve uyum düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kuru, A. (2018). *Ön ergenlik dönemindeki üstün zekâlı gençlerin empati algısının benlik saygısına etkisinin incelenmesi. 1. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi Bildiriler Kitabı (s.58-70)*, İstanbul-Türkiye.

Milli Eğitim Bakanlığı Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi (2016), *Tebliğler Dergisi*, Kasım 2016/2710.

Nedim-Bal, P. ve Bilge, Y. (2016). Empati becerisi psiko eğitim programının üstün zekâlı ergenler üzerindeki etkisi. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(1), 23-36.

Özbay, Y. ve Palancı, M. (2011). Üstün yetenekli çocuk ve ergenlerin psikososyal özellikleri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 89-108.

Özbaş, E. (2010). *Üstün ve normal zekâ düzeyine sahip 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin ebeveyn kabul ret düzeylerini algılayışlarıyla empati düzeyleri arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Pişkin, M. (1989). Empati, kaygı ve çatışma eğilimi arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(2), 775-784.

Rehber, E. ve Atıcı, M. (2009). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine göre çatışma çözme davranışlarının incelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 323-342.

Roeper, A. (1982). How the gifted cope with their emotions. *Roeper Review*, 5(2), 21-24.

Saranlı, A. G. (2017). Eş zamanlı olmayan gelişimin üstün yetenekli çocuklardaki görünümü üzerine bir örnek olay çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18(1), 89-108.

Sayın, K.B. (2010). *İlköğretim birinci kademe öğrencilerinin empati becerileri ile anne-baba tutumları arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Schilling, D. (2009). *Duygusal zeka beceri eğitimi uygulamaya yönelik pratik bir model ve 50 aktivite*. (Çev. M. E. Sardoğan, M. Yılmaz, B. M. Yalçın ve T. F. Karahan). Ankara: Maya Akademi.

Shechtman, Z., & Silektor, A. (2012). Social competencies and difficulties of gifted children compared to nongifted peers. *Roepert Review*, 34(1), 63–72.

Strayer, J., & Roberts, W. (2004). Empathy and observed anger and aggression in five-year-old. *Social Development*, 13, 1–13.

Sevgili Koçak, S. (2020). *Üstün yetenekli çocukların sosyal duygusal gelişimlerine yönelik geliştirilen psiko-eğitim programının etkisi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sümer, N., Gündoğdu-Aktürk, E. ve Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye’de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42-59.

Thompson, K. L., & Gullone, E. (2003). Promotion of empathy and prosocial behaviour in children through humane education. *Australian Psychologist*, 38(3), 175–182.

Uyaroğlu, B. (2011). *Üstün yetenekli ve normal gelişim gösteren ilköğretim öğrencilerinin empati becerileri ve duygusal zeka düzeyleri ile anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Voltan-Acar, N. (1998). *Terapötik iletişim*. Ankara: Onur Ofset.

Yılmaz, A. (2009). *Suçta yönelmiş ve yönelmemiş 14–18 yaş arası ergenlerin empati düzeylerinin ve ana-baba tutumlarının incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.